Plató:
L'educació en la veritat i el civisme

Josep González-Agàpito

Assolir una societat justa passa necessàriament per l'educació dels seus ciutadans, sosté Plató al diàleg de La República. Sense educació aquells no poden aconseguir pas l'autonomia i la humanitat, que els faci persones lliures no manipulables per governants despòtics o demagogs. El veritable polític és, doncs, aquell que educa els seus conciutadans en la veritat, en la constant superació de l'aparença que vivim. Aquesta pedagogia de la veritat és política.

Si l'educació espartana maldava per forjar els millors guerrers, a Atenes l'educació física i la posterior instrucció militar són indestriables de l'educació en els valors ètics i cívics.

En aquest context, Plató proposava la veritat, la bellesa, el bé i la virtut cívica com objectiu de la formació. Concepció, també, ben oposada a la sustentada pels sofistes coetanis que defensaven una educació individualista, utilitarista i preocupada pels resultats immediats.

Des de Plató som conscients que dedicar-se a l'educació, a l'autèntica educació transformadora, és una de les millors maneres de fer política, de construir la societat. La reforma del sistema sociopolític sols és possible a través de la complexa interrelació entre educació i política.

Plató, que va néixer entre l'any 429 i el 423 abans de Crist, és una de les arrels més importants sobre la que s'alça la trajectòria de l'educació occidental. Proposa que tothom, home o dona, ha de rebre una educació mínima. Ideal sobre el que s'ha bastit una llarga lluita i que sols començà a assolir-se a Occident més de dos mil anys després.

Una educació pública per a tothom.

En Plató trobem un dels primers al·legats a favor de l'escola pública, ja que si l'educació es determinant per a la societat i l'Estat ha de ser, lògicament, un afer públic. Els mestres seran escollits per la Polis i controlats pels governants.

Defensa, també, Plató el dret a l'educació de la dona, dins les coordenades de desigualtat entre homes i dones que regeixen la seva època, i regiran molt de temps més. Plató proposa una educació per a les noies idèntica a la dels nois, inclosa la formació paramilitar, però de forma diferenciada i en espais propis. Un posicionament que és reflex de la progressiva emancipació que van conquerint les dones a l'Atenes del segle IV abans de la nostra era.

Plató dissenyà una educació que abastava des dels primers anys de la vida fins a la incorporació a la vida adulta. Podeu, en aquestes mateixes planes, llegir alguns dels seus pensaments sobre l'educació de la primera infància, una etapa presidida pel joc i la socialització. I com Plató preconitza l'organització de l'escola infantil.

A la Grècia clàssica regia la mentalitat que l'educació, pròpiament dita, no començava fins els sis anys, origen remot de les divisions del nostre sistema educatiu. Però, aquesta educació basada en els jocs, ja havia de ser encaminada vers els principis fonamentals de l'educació platònica: la percaça esforçada i exigent de la Veritat i l'assoliment del saber. No es tracta d'educar per a l'èxit, sinó de, a través de l'experimentació i la demostració, arribar al coneixement veritable.

Qué és educar. El mite de la caverna.

Amb la coneguda al·legoria o mite de la caverna, Plató ens mostra el sentit del procés educatiu i el transcendental rol del mestre o educador en aquest. Un grapat de persones viuen dins d'una caverna, encadenades de tal manera que sols poden contemplar la paret del fons. Com que mai han vist l'exterior, prenen com a realitat les ombres de persones i objectes exteriors projectades al mur.

Els encadenats de la caverna són igual que nosaltres que naixem i vivim en aquesta greu confusió. Aquesta confusió és tan acceptada que quan un dels esclaus aconsegueix deslliurar-se i retorna a la caverna per explicar el món real als altres esclaus i alliberar-los, aquests, alienats des que van néixer, el prenen per boig i l'amenacen de matar-lo si prova d'alliberar-los.

El que és engany és per a ells la major de les certeses. Fer-los recórrer el camí costerut que porta a l'exterior, és a dir educar-los, és una tasca difícil. Car només pot ser alliberador dels encadenats, o sigui mestre, aquell que ha estat capaç sortir de la caverna a través de l'esforç, el dolor i les crisis. Qui ha aconseguit sortir de l'engany «si recorda la seva antiga morada i la mena de saber que tenen allà, al pensar en els seus companys d'esclavitud, no creieu que se sentirà joiós del canvi de vida i es compadirà d'ells?»

Plató. Sobre l'educació infantil

La primera criança.

És del tot necessari que una criança adequada sigui capaç de bastir cossos i ànimes de la manera més bella i millor possible, crec que aquesta qüestió queda ben clara.

Els cossos bells, cal que creixin de la manera millor possible, des de la primera infància.

Sabem que la primera criança de qualsevol animal és la més important i la més decisiva, de manera que, hi ha qui és de l'opinió, que la forma tan vigorosa que tenim de créixer fins als cinc anys no té la mateixa força en els vint anys següents.

Però, si una tan potent creixença es realitza sense anar acompanyada d'adequades i freqüents dificultats, no ens adonem que provoca danys en els cossos (...)

El caràcter i la manera de ser

De quina manera, doncs, podem formar en els nadons, des del començament, una manera de ser positiva i adequada? (...)

Tot ésser acabat de néixer s'expressa habitualment a través de crits, i de manera especial el que pertany a la raça humana; el qual no sols crida sinó, que a més del que fan els altres animals, és propens a plorar. (...)

Els infants, doncs, per a manifestar el que desitgen o rebutgen, troben en les llàgrimes i plors una forma tosca de llenguatge. Aquesta etapa dura almenys fins els tres anys, una part gens menyspreable de la vida humana perquè la passem millor o pitjor. (...)

Anem a imaginar que durant aquests tres anys ens esforcem, per tots el mitjans, a estalviar-li les coses costoses o doloroses, o el que li comporti pena o temor, sigui el que sigui. Si obrem així, no haurem de creure que l'ànima del nostre infant es tornarà més dolça i de millor caràcter?

Ben al contrari, obrar d'aquesta forma seria malmetre aquest infant de la manera més greu, amb una corrupció enganyosa arrelada en els inicis mateixos de l'educació.

L'escola infantil

Als tres, quatre, cinc i fins als sis anys, l'ànima de l'infant té necessitat de jocs i lleure; des d'aquesta etapa es imprescindible apartar-lo de tot allò que porti a ablanir-lo, esmenant-lo però sense humiliar-lo. La recomanació que fem és (...) evitar tant la correcció injuriosa, que provocaria la còlera a qui es pretén corregir com la impunitat que donaria ales a la mol·lície.

Caldrà aplegar en els temples de les viles a tots els nens de la contrada d'aquesta edat, de tres a sis anys. Les curadores d'aquests vailets hauran de vetllar el seu bon o mal tarannà.

A trenc d'alba els nens hauran d'anar a aquestes escoles, doncs, com les ovelles i altra mena d'animals no es poden estar sense pastor; tampoc es possible que ho facin els nens sense educadors. (...) De tots els animals el més difícil d'educar és el petit humà, car hi ha en ell l'excel·lència de la font de la raó.

Plató, Llibre IV de les Lleis. (Selecció de fragments)